

Tekstil Endüstrisinin Enformasyon Gereksinimleri: Metodolojik Yaklaşım

Information Needs of Textile Industry: Methodological Approach

Oya Gürdal*

Öz

Endüstriyel işletmelerin enformasyon gereksinimlerini ve bu kesimin bilgi merkezlerini kullanma alışkanlıklarını belirlemek üzere çeşitli "kullanıcı incelemeleri" (survey) çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmada da aynı amaçla, Türk tekstil sektörü baz alınarak endüstriyel survey araştırması gerçekleştirilmiştir. Dünyada ve bizde yapılan çalışmalar göstermektedir ki mevcut olan enformasyon kaynakları ve/veya kanallarının varlığı kullanıcılar tarafından bilinmemekte, bu nedenle de gereksinilen enformasyona güçlükçe ya da rastlantısal biçimde erişilmektedir. Bununla birlikte endüstriyel aktiviteler için enformasyonun öneminin kavranması ile enformasyon kaynakları/kanalları ve/veya bilgi merkezlerinin oluşumu ve kullanımı arasında önemli bir bağ bulunmaktadır.

Abstract

Up till now various user studies were made to show the information needs and the information use habits of the industrial firms. With the same objective, a user survey is realized in the Turkish textile industry. The research that has been done in Turkey and other world countries show that users does not know the presence of information sources and/or channels and the information needed is retrieved randomly or with difficulty. However, there is a very important relationship between the comprehension of the importance of information for the fulfilment of industrial activities and establishment and use of information sources/channels and/or information centers.

Tekstil endüstrisinin enformasyon gereksinimlerini irdeleyen doktora araştırmasına (Gürdal, 1996) dayalı olarak gerçekleştirilen bu yazı, genel olarak, sözkonusu araştırmanın ele alınış biçimi ve kullanılan yöntemin ayrintısını sunmaktadır. Araştırmada ele alınan konu bağlamında Türkiye'de

* Dr. Oya Gürdal, A.Ü. DTCF Kütüphanecilik Bölümü Araştırma Görevlisidir.

ilk kez gerçekleştirilen “endüstriyel survey” araştırmasında izlenen yol ve karşılaşılan sorunlar hakkında bilgi vermeyi amaçlayan yazı, diliyoruz ki, bundan sonra endüstriyel alanda yapılacak “kullanıcı incelemeleri” (survey) çalışmalarına ışık tutabilsin ve bu bağlamda Türkiye ölçeğinde gerçekleştirilecek yeni araştırmaları harekete geçirsin. Ulusal düzeyde ele alınan “kullanıcı incelemeleri” çalışmaları ile ülkede farklı alanlarda faaliyet gösteren kullanıcı grubunun profilini çıkarma ve böylece edinilen veriler ile değişen birey ve toplum gereksinimlerine yanıt verecek yeni hizmet politikalarını belirleme ilkesi, belki de tüm diğer disiplinlerden daha fazla ve öncelikle bizim uğraş verdiğimiz disiplin için geçerlidir. Çünkü kütüphanecilik ve enformasyon biliminin bağlı bulunduğu bilgi, insan, teknoloji vb. değişkenler, doğası gereği sürekli yeni gelişmelere açık yapıdadır. Bundan ötürü yazı aynı zamanda bu tür çalışmaların gerekliliğine dikkat çekmeyi de amaçlamaktadır.

Giriş

Endüstriyel işletmeler dinamik bir çevrede faaliyet göstermektedir. Bu dinamik çevrenin gereksinimleri ve istekleri sürekli değişmektedir. Doğal ya da yapay tüm sistemlerde olduğu gibi tekstil işletmelerinin de yaşamlarını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmek için çevre ile uyumluluğu yakalaması, tüm alt sistemleri ile bir bütün olarak değişim sürecini izlemesi ve yaşaması gerekmektedir. Bundan dolayı endüstriyel sürecin tüm aşamalarının enformasyon ile beslenmesine gereksinim bulunmaktadır. İşletmeler, hem varolan durumlarını korumak ve iyileştirmek için alınması gereken günlük kararlarda hem de geleceğe yönelik olarak tasarlanan yenilikler için alınacak stratejik kararlarda enformasyonu kullanmalıdır.

Tekstil endüstrisi, insanların beslenme, barınma ve örtünme şeklinde üç ana gereksiniminden birini sağlayan stratejik öneme sahip bir endüstri dalıdır. Hiçbir ülke bu konuda bütünüyle dışa bağımlı olma riskini göze alamamaktadır (Tarakçıoğlu); bu nedenle tekstil endüstrisi genellikle ülkelerde kurulacak ilk endüstrilerden biri olmuştur (Textiles and Clothing, 1994).

Türkiye’de tekstil endüstrisinin üretim ve ihracatta öncü olma özelliği vardır. Tekstil sektörü, ülkemizde önemli ölçüde hammadde, işgücü ve teknik bilgiye sahiptir (Özenç, 1988). Ayrıca dış ticaret açısından “coğrafi yakınlık üstünlüğü” bulunmaktadır. Bu nedenle tekstil endüstrisi fonksiyonel özelliği ile ülkemiz için ihmal edilemeyecek bir önem taşımaktadır. Tekstil endüstrisi, gelişmiş ülkelerde de ilk kurulan ve istihdam açısından önemli bir yere sahip endüstri dalıdır. Endüstrileşmenin getirdiği olumsuz koşulla-

rı yaşayan gelişmiş ülkeler, hammadde ve doğal kaynakların tükenişi dolaşısıyla sektörde olası bir gerilemenin yaşanması kaygısı ile, yakın geçmişe kadar emek-yoğun nitelik taşıyan sektörün yapısını sermaye-yoğun ve/veya teknoloji-yoğun sektör haline dönüştürmek ve böylece hâlen doğal kaynaklara sahip gelişmekte olan ülkeleri kendilerine bağımlı kılmak yönünde çaba göstermektedir. Teknoloji-yoğun niteliğe bürünen sektör için bilgi üretimi ve bilginin çıktısı olan teknolojinin üretimi, bugün geçmişe oranla çok daha büyük önem kazanmaktadır. Çünkü teknolojinin yeni ürünleri, artık, doğal hammadde kullanımı ve emek gücünün önemini azaltmış ve sözkonusu kaygıları ortadan kaldırmıştır. Aksine gelişmiş ülkeler teknoloji üstünlüklerini, kendi teknolojisini üretemeyen ülkelere baskı unsuru olarak kullanmaya başlamıştır.

İhracat ve ithalat potansiyeli ile de ülkemizde ve dünyada önemli bir yeri olan Türk tekstil sektörünün (Anson, 1996), kendi teknolojisini üretmesi yönünde stratejik kararlar alması ve sistematik bir biçimde uygulaması gerekmektedir. Teknoloji üretimi ise ancak bilginin kullanımı, özümsemesi ve sonuçta yeni bilgilerin üretimi ile olasıdır. Çünkü teknolojinin yakıtı bilgidir. Bilginin iletilebilir bir biçimde organize edilmesi sürecinin ürünü olan enformasyon ise teknolojinin izlenmesinden, seçilmesi, aktarımı, kullanımı ve üretimine dek tüm aşamalarda yaşanması gereken bir olgudur. Enformasyon sadece teknoloji için değil hammaddenin sağlanması ve işlenmesinden, ürün olarak pazara sunusuna dek endüstriyel sürecin her basamağında hem girdi hem de çıktı olarak işlev görmektedir. Bu nedenle tekstil sektörü için de enformasyonun işletme bazında örgütlenmesi ve yayımı için gerekli çaba gösterilmelidir. Zira değişim olgusunun böylesine ivme kazandığı günümüzde endüstriyel işletmenin ayakta durma başarısı enformasyon bazında gerçekleştirilen örgütlenmiş çabalara bağlıdır.

Kullandıkları yöntem ve teknikler, sundukları hizmetler ile kullanıcı ve bilgi arasındaki bilgi akışının kesintisiz oluşumunu sağlamak üzere varolan bilgi merkezleri, endüstriyel işletmeler ve endüstri ile ilgili bireylerin enformasyon gereksinimlerini karşılamak için ideal konumda bulunmaktadır. Bu anlayış henüz yeterince yaygın değildir. Endüstriyel işletmelerin enformasyon gereksinimlerini ve bu kesimin bilgi merkezlerini kullanma alışkanlıklarını belirlemek üzere çeşitli "kullanıcı incelemeleri" (survey) çalışmaları yapılmaktadır. Bu makalenin dayanağı olan doktora araştırmasında da aynı amaçla, Türk tekstil sektörü baz alınarak endüstriyel survey araştırması gerçekleştirilmiştir. Dünyada ve bizde yapılan çalışmalar göstermektedir ki mevcut olan enformasyon kaynakları ve/veya kanallarının varlığı kullanıcılar tarafından bilinmemekte, bu nedenle de gereksinilen enformasyona güç-

lkle ya da rastlantısal biçimde erişilmektedir. Ve endüstriyel aktiviteler için enformasyonun öneminin kavranması ile enformasyon kaynakları/kannalları ve/veya bilgi merkezlerinin oluşumu ve kullanımı arasında önemli bir baē bulunmaktadırdır.

Amaç ve Kapsam

Bu yazının dayandıēı doktora araştırmasında genel anlamda endüstri sektörü ile ilgili bireylerin enformasyon gereksinimlerinin işletme bazında ve ulusal düzeyde saptanması; bilgi/enformasyon ve/veya bilgi merkezleri/sistemlerini kullanma alışkanlıklarının deēerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bundan ötürü de söz konusu verilerin toplanması için, öncelikle, ülkemizde bu konuda daha önce gerekleřtirilmediēi belirlenen "kullanıcı incelemesi" (survey) alışmasının yapılması uygun görülmüştür. Ancak tüm sektörlerde söz konusu araştırmanın gerçekleşmesi, ayrıntılı bilgiye erişim ve deēerlendirme açısından tatmin edici olamayacaēı kaygısıyla tek bir sektör bazında çalışmak daha yerinde bulunmuştur. Bununla birlikte endüstri alanının her alt sektörü işletme kuralları açısından benzerlik gösterse de herbir sektörün etkisinde kaldıēı deēiřkenler, içinde bulunduēu yapı, ülke ekonomisi içindeki konumu ve elinde tuttuēu kaynakları birbirinden farklı nitelikler taşımaktadır. Bu baēlamda araştırmada, tek bir sektörün seçimi, seçilen sektörün tüm özellikleri ile tanımlanması, deēerlendirilmesi ve enformasyon gereksinimlerinin saptanması hedeflenmiştir. Çalışmada ele alınacak sektörün seçimi konusunda karar verilirken kimi ölçütler dikkate alınmıştır. Bunlar sektörün, doēal hammadde kaynaklarına ülke içerisinde eriřebilirliēi, iyi örgütlenmiş bir yapıya sahip olması, devlet politikası olarak geçmişten bugüne öncelikli bir biçimde ele alınması, işgücü ve ihracat hacminin yksekliēi, endüstriyel üretim sürecinin çok önemli bir unsuru olan teknolojinin, dolayısıyla teknolojik enformasyon kullanımının yüksek deēer taşması, ltleri biçiminde ele alınmıştır. Yapılan n araştırma sonucunda Türk tekstil endüstrisinin söz konusu tüm ölçütlere uygun olduēu saptanmıştır. Ülkemiz için stratejik bir öneme sahip olan tekstil endüstrisinin enformasyon gereksinimlerinin vakit geçirilmeden ortaya konması ve gereksinimleri karşılamada alınması zorunlu önlemlerin endüstriyel üretim sürecine aktarılması yolunda ne yapılması gerektiēinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmanın erevesi, söz konusu kapsam boyutunda belirlenmiştir.

Araştırmada çalışmanın ieriēini belirlemek amacıyla sektörün, ieriēinde hangi alt sektörleri bulundurduēunun saptanması yoluna gidilmiştir.

Ekonomik faaliyet kollarının, kullanıcı gereksinimlerine yanıt verecek biçimde tanımlanması ve sınıflanması amacıyla ulusal ve uluslararası düzeyde standartlar geliştirilmiştir. 1949 yılında Birleşmiş Milletler İstatistik Ofisi tarafından endüstriyel sınıflama amacıyla geliştirilen International Standard Industrial Classification of All Economic Activities-ISIC (Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması); 1950 yılında yine Birleşmiş Milletler tarafından ticari sınıflama amacıyla geliştirilen Standard International Trade Classification-SITC (Uluslararası Standart Ticari Sınıflama) ve Avrupa Topluluğu tarafından yayınlanan ve Topluluğa üye ülkelerin kullanmakta olduğu NACE (Avrupa Topluluğu'ndaki Ekonomik Faaliyetlerin Genel Sanayi Sınıflaması), sözkonusu standartların ve sınıflama sistemlerinin en iyi bilinen örnekleri ve yaygın kullanım alanına sahip olanlarıdır. Uluslararası düzeyde kullanım amacıyla geliştirilen bu sistemler, gereksinim duyuldukça, teknolojinin yeni ürünlerine yanıt vermek üzere gözden geçirilmekte ve yayınlanmaktadır (United Nations, 1986; ISIC,1995).

Bu çalışmada da uluslararası standartlara bağlı kalma amacıyla, tekstil endüstrisinin alt sektörleri belirlenirken, tüm ekonomik faaliyetlerin endüstriyel sınıflamasını veren ISIC temel alınmıştır. ISIC'in 1949'dan beri yayınlanan versiyonlarında (1949, 1958, 1968, 1983, 1990) tekstil, giyim ve deri endüstrisinin sınıflanmasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır (United Nations, 1949; 1958, 1968; 1983; 1990). ISIC'in 1949 ve 1958 yılında yayınlanan versiyonlarında, tekstil sektörü, ayakkabı ve giyim ile birlikte "24" sınıflama numarasında yer alırken deri ve kürk üretimi "29" sınıflama numarasında değerlendirilmiştir; 1968 ve 1983 yılı versiyonlarında tekstil, giyim, deri ve ayakkabı endüstrisi "32" numarada birlikte sınıflandırılmıştır. ISIC'in son versiyonu olan 1990 yılında yayınlanan çalışmada tekstil "17" numarada, giyim "18" numarada, deri ve ayakkabı ise "19" numarada ayrı ayrı ele alınmıştır. Daha önce aynı sınıflama numarasında birlikte değerlendirilen tekstil, giyim ve deri sektörü, günümüz koşullarında artık ayrı ayrı değerlendirilmektedir; çünkü her bir sektör, teknolojinin getirdiği yeni ürünler ve pazar koşullarındaki gelişmelerin etkisi ile giderek ayrıntılanmaktadır. Birbiri ile çok yakın ilintileri olduğu halde kimi durumlarda her sektörün ayrı bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Tekstil, giyim ve deri endüstrilerinin ülkemizdeki örgütlenme yapılarına bakıldığında da ayrı ayrı örgütlendikleri görülmektedir; ancak literatürde kimi zaman bu sektörlerin birlikte değerlendirildiği de izlenmektedir. Bu araştırmada, daha önce değinildiği üzere kapsamı daraltmak ve ayrıntı düzeyinde bilgi vermek amacı ile giyim, deri ve ayakkabı sektörü konunun sınırları

dışında bırakılmış, tekstil ürünleri üzerinde yoğunlaşmıştır. ISIC'ın 1990 yılında yayınlanan son versiyonunda tekstil endüstrisinin alt sektörleri, aşağıda sunulduğu biçimde sınıflandırılmıştır.

- 17 - Tekstil imalatı
- 17.1 - Tekstil imalatı
- 17.11 - Tekstil elyafının eğirilmesi ve işlenmesi
- 17.2 - Diğer tekstil ürünleri imalatı
- 17.21 - Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri imalatı
- 17.22 - Halı ve kilim imalatı
- 17.23 - Halat, ip, sicim ve ađ imalatı
- 17.29 - Başka yerde sınıflandırılmamış tekstil ürünleri imalatı (dantel, süsleme, vatka, lastik, cilt bezi vd.)
- 17.3 - Trikotaj (rme) ve tığ işi kumaş imalatı (United Nations, 1990; ISIC, 1995)

Bu alışma da ISIC'da tekstil başlığı altında sınıflanan altı ana alt sektör (iplik ve dokuma, hazır giyim eşyası dışında kalan hazır eşya, örme, halı ve kilim, halat ve ip, başka yerde sınıflandırılmamış dokuma sektörü) bazında gerçekleştirilmiştir. Ancak tekstil endüstrisinin tüm alt sektörlerinin biribirinden kesin çizgilerle ayrılması mümkün olamamaktadır. Öyleki araştırmada yapılan betimleme çalışmasında tekstil sektörünün, kimya endüstrisi gibi başka endüstriyel sektörlerle de ilintisi bulunduğu, zaman zaman birlikte değerlendirildiği görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın bütünlüğünü bozmamak üzere yeri geldiğinde araştırmanın içeriğine alınan alt sektörler, ilgili olduğu konunun bütünü içerisinde irdelenmiştir.

Türk tekstil endüstrisinin enformasyon gereksinimleri ve enformasyonu kullanma alışkanlıklarını saptamak amacıyla gerçekleştirilen "kullanıcı inceleme" (survey) alışmasında, ulusal düzeyde coğrafik alan sınırlaması getirmeksizin, Türkiye leğinde örneklem alınacak firmaların tespiti yoluna gidilmiştir. Firmaların tespiti aşamasında, konu ile ilgili basılı kaynaklar (İhracatı Geliştirme Merkezi; AGT; TÜSIAD, 1991) değerlendirilmiş ancak söz konusu kaynakların içerik ve güncellik açısından yeterli olmadığı görülmüştür. Bu nedenle Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) endüstriyel hizmet amacıyla oluşturduğu veritabanı incelenmiş ve aranan ölçütler açısından tatmin edici bulunmuştur. TOBB veritabanı, ülkemiz bazında ticaret ve/veya sanayi odalarına "kapasite kullanım raporu" sunan firmalara ait bilgileri içermektedir.

Kapasite kullanım raporu, endüstriyel üretim, hizmet ve inşaat sektörü ile maden işletmeciliğinde faaliyet gösteren tüm kamu ve özel sektör kuru-

luşlarının genellikle durağan bilgileri ile üretim gücünü gösteren ve düzenlenme tarihinden itibaren üç yıl için geçerliliği olan bir belgedir. Odalar, çalışma alanlarında bulunan endüstriyel işletmelerin kapasitelerini tespit etmekte ve bu kapasitelerini gösterir belge düzenlemektedir. Odaların çalışma alanları içinde bulunan bütün endüstriyel firmalar da kapasitelerini tespit ettirmekle yükümlüdür. Ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulu olduğu yerlerde firma, sanayi odasına kayıtlı ise kapasite raporları sanayi odasınınca düzenlenmektedir. Bu hüküm bölge sanayi odaları için de geçerlidir. Bir odanın çalışma alanı içinde bulunan endüstriyel işletmelere ait kapasite raporlarının o odaca düzenlenmesi esastır. Ancak firma, çalışma alanları ayrı bulunan birden fazla odaya kayıtlı üye ise bu firma, kapasite raporunu kayıtlı bulunduğu odalardan dilediğine yaptırabilmektedir. Odalarca düzenlenen kapasite raporları düzenlenme tarihinden itibaren en geç bir ay içerisinde onaylanmak üzere TOBB'ye gönderilmektedir. Birlik de en geç bir ay içerisinde odalara sonucu bildirmektedir (Ticaret ve Sanayi Odaları, 1983).

TOBB veritabanı, tüm sektörlerde faaliyet gösteren kapasite kullanım raporu sunan endüstriyel işletmelerin çalıştırdığı insangücü, imalatı gerçekleştirilen ürünler ve adres bilgilerini, ISIC'ın temel aldığı alt sektörler bazında sunmaktadır. 1995 yılının Şubat ayında TOBB veritabanından yapılan tarama sonucunda Türkiye'de tekstil alanında faaliyet gösteren tüm endüstriyel işletmelerin toplam sayısı 9219 olarak belirlenmiştir. Ancak bu rakamın içinde bulunan tekstil işletmelerinin kimisi birkaç alt sektörde ürün verdiği için örneklem alınan her bir işletme tek bir sektör bazında değerlendirilmiştir. Daha önce değinildiği üzere, konunun sınırlarını iyi belirlemek açısından yararlı olacağı kanısıyla belli alt sektörlerde yoğunlaşmaya yönelinmiştir. Survey'de örnekleme çalışması için seçilen altı alt sektörde faaliyet gösteren toplam firma sayısı 5175'tir. Bu firmalar büyüklük açısından küçük, orta ve büyük ölçekli olma niteliğini taşımaktadır. Endüstriyel işletmelerin büyüklük ölçütlerini belirlemede hangi standartların bulunduğunu tespit etmek amacıyla da bir literatür araştırması yapılmış ve konunun ülkemizde farklı yaklaşımlar ile değerlendirildiği görülmüştür. Bu nedenle uluslararası standartlara erişim isteği ile World Bank ve ILO'nun çalışmalarına erişilmiş ve araştırmamızda ilgili kaynaklarda sunulan veriler baz alınmıştır. Kaynaklardan elde edilen verilere göre, **gelişmekte olan ülkelerde** resmi olarak 10-29 arası insangücü çalıştıran endüstriyel işletmeler küçük, 30-49 arası orta, 50 ve daha fazla insangücü bulduran işletmeler de büyük ölçekli biçiminde değerlendirilmektedir. 50 insangücüne sahip bir endüstriyel işletme, gelişmekte olan ülkelerde "büyük ölçekli" olarak sınıflandırılırken gelişmiş ülkelerde "küçük ölçekli" olarak değerlendirilmektedir (Page, 1986; International Labour Office, 1986). İstanbul Ticaret Odası, İs-

tanbul Sanayi Odası, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın konu uzmanları ile yapılan görüşmeler ve literatür araştırması, ülkemizde tekstil sektöründe faaliyet gösteren küçük ölçekli firmaların genellikle atelye düzeyinde örgütlendiği ve araştırmamızın içeriği olan enformasyon destekli bir bilgi erişim sisteminin kullanımından ziyade geleneksel yöntemlerle işlevlerini yerine getirdikleri bilgisine erişilmiştir. Bu nedenle hem sağlıklı yanıtlara erişememe kaygısı hem de kapsamı daraltma isteği ile çalışmanın içeriğine sadece 50 ve daha fazla insangücü çalıştıran büyük ölçekli Türk tekstil firmaları alınmıştır.

Yöntem

Çalışmada konuya uygunluğu açısından durum incelemesi ve betimleme yöntemi kullanılmıştır. Betimleme ya da tarama araştırmaları "*olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların "ne" olduğunu betimleyen incelemelerdir. Bu tip incelemeler, mevcut durumları, şartları ve özellikleri aynen ortaya koymaya çalışır*" (Kaptan, 1973). Bu yöntemeye uygun olarak kullanılan literatür tarama, görüşme ve yazışma tekniği ile toplanan veriler doğrultusunda konunun irdelenmesine, konu ile ilgili değişkenlerin saptanmasına ve ilişkilendirilmesine çalışılmıştır. Tekstil sektöründe faaliyet gösteren büyük ölçekli işletmelerde bulunan potansiyel enformasyon kullanıcılarının enformasyon gereksinimlerini ve bilgiyi kullanma alışkanlıklarını saptamak ve sektörün enformasyon gereksinimlerinin giderilmesinde yaşanan sorunları tespit etmek ve giderilmesi yönünde neler yapılması gerektiğini ortaya koymak amacıyla da betimleme yönteminin "yazılı anket" tekniğinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda verilerin toplanabilmesi için gerçekleştirilen "kullanıcı incelemesi" (survey) çalışmasında da evrenden ya da ana kitleden, üzerinde analiz yapılacak örneklem grubunu saptamak amacıyla da "örnekleme" kuramından yararlanılmıştır. Örnekleme (sampling), evrenden örneklem alma işlemidir. "*Çok sayıda elemandan oluşan bir evrende araştırma yapıldığında, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örnekler üzerinde yapılan tarama düzenlemelerine genel tarama modeli adı verilmektedir*" (Karasar, 1991). Bu araştırmada da irdelenen evren çok geniş olduğu için örneklem grubu belirlenerek genel tarama modeli uygulanmıştır.

Kitleyi simgeleyebilecek nitelikte bir miktar birimin oluşturduğu alt gruba örneklem (sample), kitleden örneklem seçme işine de örnekleme (sampling) adı verilmektedir. Kitlenin özelliklerini taşıyan bir alt grubun incelenerek gerçekleştirilen örnekleme çalışmasından yararlanılarak kitle hakkında tahminler yapılır. İşte örneklem seçmek için ya da örnekleme yap-

mak için kullanılan yöntemlere “örnekleme yöntemleri” denmektedir. Kitleden seçilecek örneklem genişliği bu yöntemle göre belirlenebilmektedir. Böylece sonlu genişlikte bir kitleden uygun genişlikte bir örneklem seçilerek seçim süreci tamamlanmış olur (Çıngı, 1994). Bu araştırmada da daha ayrıntılı ve zamanlı verilere erişim amacıyla büyük ölçekli Türk tekstil işletmelerinin bulunduğu evrenden “basit rastgele örnekleme-BRÖ” (simple random sampling) tekniği ile, kitleyi temsil eden örneklem alınmış ve konunun analizi seçilen alt grup incelenerek gerçekleştirilmiştir. BRÖ, herbir örneklem birimine eşit seçilme olasılığı vererek seçilen birimlerin örneklem alındığı örnekleme yöntemidir. Yöntemin uygulanmasına dayalı olarak çalışmanın geçirdiği aşamalar ile evrenin belirlenmesine ilişkin veriler aşağıda “evren ve örneklem” başlığı altında özetlenmiştir.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın sınırları yukarıda açıklandığı şekli ile belirlendikten sonra büyüklüklerine göre firmaları listeleme olanağını sunan TOBB veritabanından istendik ölçütlere uygun işletmelerin seçimi aşamasına gelinmiştir. Seçim aşamasında “basit rastgele örnekleme” tekniği ile ana kitleden örneklem alınacak firma sayısının belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Şubat 1995 yılı verilerine göre kapasite kullanım raporu almış büyük ölçekli tekstil işletmesi sayısının, iplik ve dokuma alt sektöründe 660, hazır giyim eşyası dışında kalan hazır eşya sektöründe 236, örme sanayiinde 573, halı ve kilim alt sektöründe 74, halat ve ip alt sektöründe 5, başka yerde sınıflandırılmamış dokuma sektöründe 25 olduğu saptanmıştır. Böylece çalışma kapsamına alınan alt sektörlerde faaliyet gösteren büyük ölçekli toplam firma sayısı 1573’tür. 1573 toplam firma sayısından herbir alt sektörden basit rastgele örnekleme (BRÖ) tekniği ile örneklem alınan toplam firma sayısı 310’u bulmuştur. BRÖ tekniği uygulanırken (Çıngı, 1994),

$$no = \left(\frac{t\sqrt{PQ^2}}{d} \right) = \frac{t^2 \cdot P \cdot Q}{d^2} \rightarrow n = \frac{no}{1 + \frac{no}{N}}$$

- N: Ana kitle genişliğini göstermektedir; no: Örneklem genişliğini göstermektedir;
n: Örneklem kitesini göstermektedir; d: Hoşgörü miktarı (-+0.10); t: Güven aralığı(2); P: 0.50 değeri en büyük örneklem genişliğini tanımlamaktadır; Q: 0.50

formülü ile her bir alt sektör için örneklem sayısı belirlenmiştir. Sözkonusu firmaların kimisi birkaç alt sektörde birden faaliyet gösterdiği için TOBB'ye BRÖ ile alınan listedeki 310 işletme, üretim alanı ve bulunduğu il bazında tek tek sınıflandırılmış ve böylece çalışmada tek bir sektör kapsamında değerlendirilmesi sağlanmıştır. Herbir sektörün tek bir sektöre indirgenmesi çalışması tamamlandıktan sonra, ilgili sektörlerde faaliyet gösteren yeni işletme adları ve adreslerinin belirlenmesine gereksinim duyulmuş ve bu nedenle TOBB veritabanından yeniden tarama yapılmıştır. Survey çalışması öncesi ön araştırma kapsamında 31 firmaya ön anket formu gönderilmiş ve % 35.4 yanıt oranı alınmıştır. Ön araştırma sonucunda alınan veriler değerlendirilerek anket formu yeniden biçimlendirilmiş ve 310 firmaya son şeklini alan anket formu gönderilmiştir. Adres değişikliği ya da firmanın kapanması nedeniyle iade olarak alınan firmaların yerine ilgili sektörde faaliyet gösteren başka firmalar tespit edilmiştir. Yanıt oranı yetersiz olduğundan anket formları ikinci kez postalanmıştır. Ve sonuçta %23.5 yanıt oranı ile survey çalışması değerlendirmeye alınmıştır. Survey çalışmasının verileri DBASE III+ paket programında oluşturulan veritabanı aracılığı ile analiz edilmiştir. Alınan yanıt oranının daha yüksek olması beklendiği için oranın yeterliliği konusunda literatür araştırması yapılmış ve ilgili bireylerin görüşü alınmıştır. Yurtdışında gelişmiş ülkelerde dahi ulusal düzeyde proje bazında gerçekleştirilen "endüstriyel survey" çalışmalarında da yanıt oranının %30 civarında olduğu görülmüştür (MacNabb, 1988; Shoolberg, 1988; Talavage, 1979). Ayrıca Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi İstatistik Bölümü öğretim üyesi Prof.Dr. Hülya Çıngı ile yapılan görüşme sonunda da %23.5 yanıt oranının bütünü temsil edebileceği onaylanmıştır. Böylece örneklemin evreni temsil etme oranı %23.5 olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemizde Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği'nce iki yılda bir Türk tekstil firmalarının profilini sunan bir tanıtım katalogu hazırlanmaktadır. Kaynak, firmalar için aynı zamanda reklam ve tanıtım aracı niteliğindedir; buna rağmen TGSD yetkilileri kaynağın hazırlanmasında firmalardan yanıt alamadıkları için büyük sıkıntılarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Türk tekstil sektörünün bu tür çalışmalara daha fazla duyarlı olmasını diliyoruz. Çünkü gösterilen çaba, sektöre ait bilgilerin toplanmasına ve analizine yöneliktir ve amaç, sektörün evrensel değerlendirme ölçütlerine erişimidir. Üstelik bu çalışmada olduğu gibi bireysel düzeyde gösterilen çabada, sadece anket formlarının ikişer kez hazırlanıp postalanması bile emek, maliyet ve zaman açısından önemli kayıplara neden olmaktadır. Yanıt oranının düşüklüğü, bir yerde işletmelerde anket formunda yer alan teknik sorulara yanıt verecek düzeyde bireylerin olmamasına bağlanmaktadır. Yurtdışında yapılan

“endüstriyel survey” çalışmalarında da benzer sorunlarla karşılaşılacaktır. Bunun yanısıra endüstriyel işletmelerin kuramsal çalışmalardan çok pratik deneyimlere daha yakın olması, firmalarına ilişkin bilginin dışarıya sızması isteği, çalışmadan alınacak verimliliğe karşı duyulan güvensizlik, hemen sonuç alınamayacağı düşünülen çalışmaların gereksiz bulunması, yazılı iletişimden ziyade sözlü iletişime dayalı geleneksel tutum ve davranışları benimsemesi gibi nedenlerle bu tür araştırmalara gösterilmesi gereken ilgi ve inanç yetersiz kalmaktadır.

Bulgular

Bu makalenin dayandığı doktora araştırmasında belirlenen varsayımlar sözkonusu araştırmada kullanılan yöntemler sayesinde edinilen bulgularla doğrulanmıştır. Bu yazının hazırlanış amacı, daha önce vurgulandığı üzere endüstriyel survey araştırmasında izlenen yolu belirtmek olduğu halde, yazıya dayanıklık eden araştırmanın çok ayrıntılı olan bulgularından kimisinin vurgulanmasında da yarar görülmektedir. Çünkü bilindiği üzere, yöntem herhangi bir araştırmada bulgu edinme amacıyla kullanılır. Bulgulara erişim bir araştırmanın amacı ise, yöntem sadece bu amaca erişim için kullanılan bir araçtır. Bundan ötürü, makalede ayrıntısı sunulan metodolojik yaklaşım sonunda erişilen bulguların çok genel olarak gözden geçirilmesi, çalışmanın bütünlüğünü sağlayacaktır; ancak bu yaklaşım, doktora araştırmasının tüm bulgularının makalede verildiği izlenimini yaratmamalıdır. Bulguların ayrıntısı için sözkonusu araştırmanın incelenmesi yararlı olacaktır.

Tüm endüstriyel alanlarda olduğu gibi tekstil endüstrisi için de enformasyon hayati önem taşımaktadır. Türk tekstil endüstrisi dünya ekonomisindeki yerini korumak ve geliştirmek istiyorsa, enformasyonun kendileri için gereksinim olduğu bilincine erişmek zorundadır. Türk tekstil enformasyonu kullanıcıları, enformasyona gereksinim duymaktadır. Survey araştırmasında değerlendirmeye alınan kullanıcı grubunun en çok gereksinim duyduğu enformasyon teknolojiye ilişkindir; bunu hammadde, standart, mevzuat, pazarlama, yönetim, çevre koruma, insangücü, finansman ve çalışma yerine ilişkin enformasyon izlemektedir. Kullanıcılar, enformasyonun sadece günlük işlemler için değil “makro” kararlara da zemin oluşturması gerekliliğine inandıkları halde mevcut personelin düzeyi nedeniyle bilgilenme sürecinin sağlıklı yaşanmadığını vurgulamıştır. “Kullanıcı incelemesi” araştırmasına katılan kullanıcıların % 61.6’sı gereksindiği bilgi ve/veya enformas-

yonu bilgi merkez (ler) ini kullanmadan da erişebildiğini, % 35.6'sı bilgi merkez (ler) ini kullanmadan gereksindiği bilgi ve/veya enformasyona erişemediğini belirtmiştir. İşletmelerin % 34'ünde gereksinilen iç ve dış enformasyonun bilgi merkezi bazında örgütlenmesi sözkonusu iken, % 66'sında enformasyona erişim, işletmenin çeşitli ofislerine dağılmış, genellikle bireysel çaba ile oluşturulmuş dermeye dayalıdır. İşletme içerisinde enformasyona en çok gereksinim duyan bireylerin üst düzey yöneticiler olduğu, onları orta düzey yönetici(ler), işveren(ler) ve işgörenlerin izlediği saptanmıştır. Kullanıcılar, gereksindikleri enformasyona erişim konusunda bilgili değildir; ilgi alanlarına yönelik enformasyon hizmetlerinin sunulduğu yurtiçi ve yurtdışında bulunan bilgi merkezlerinin varlığından haberdar değildir; bilgi merkezlerinin varlığından haberdar olan kullanıcı grubu da gereksindiği enformasyona erişim amacıyla bilgi merkezlerini kullanma alışkanlığına sahip değildir. Enformasyona erişimde rahatlık ve kullanım kolaylığı ön planda tutulmaktadır.

Türk tekstil enformasyon kullanıcılarının enformasyon gereksinimlerinin en üst düzeyde karşılanabilmesi için, işletme bazında gereksinilen enformasyonu depolama ve yayma işlevini görececek bilgi merkezlerinin oluşumu ve mesleki alanda eğitim görmüş bireyler tarafından yönetimi gerekmektedir. Bunun yanında ulusal bazda tüm tekstil işletmelerinin gereksindiği enformasyonu depolama ve yayma işlevini görececek, insangücü ve maddi kaynaklar açısından istendik niteliklere sahip bir "Ulusal Tekstil Enformasyon Merkezi" (UTEM)'nin varlığına gereksinim bulunmaktadır. Kullanıcılar, gereksindikleri enformasyonu ulusal bazda, üst düzeyde örgütlenecek enformasyon merkezi ve/veya sisteminin oluşumu fikrini desteklemiş ve sözkonusu merkez ve/veya sisteme gereksinim duyma nedenlerini de son derece bilinçli bir şekilde açıklamıştır. Kullanıcılar, survey araştırmasında yer alan soruların tümü ile ilgilendiklerini, işletmelerinde enformasyona erişimin daha sistematik hale getirilmesini arzuladıklarını ancak sözkonusu oluşumu hazırlayacak nitelikli uzmanlardan yoksun olduklarını belirtmiştir.

Bu araştırmanın sonuçları ve yurtdışında gerçekleştirilen benzer nitelikli araştırmaların verileri göstermektedir ki, endüstriyel enformasyon kullanıcıları, gereksindikleri enformasyona erişimde ve enformasyona erişim için kullandıkları enformasyon kaynakları ve/veya kanallarının seçiminde erişim rahatlığı ve kullanım kolaylığını ön planda tutmaktadır. Bundan dolayı enformasyonu kullanıcı gereksinimlerine uygun biçimde örgütlenme ve yayma sorumluluğunu taşıyan bilgi merkezleri ve/veya sistemlerinin, hizmet politikalarını belirleme sürecinde bu konuyu da değerlendirmesi gerekmektedir. Çünkü enformasyon kaynak ve/veya kanallarının kullanılabilirliğini kullanıcı tercihleri belirlemektedir.

Kaynakça

- AGT (araştırma geliştirme tanıtım anonim şirketi). *Türkiye hazır giyim ve tekstil kataloğu. Clothing & textile catalogue Turkey 89/90*. İstanbul: AGT.
- *Türkiye ihracatçılar-ithalatçılar rehberi 89/90*. İstanbul: AGT.
- *Türkiye sanayi ve ticaret rehberi 89/90, 2c*. İstanbul: AGT.
- Anson, Robin. (1996). "New marlkets, new suppliers, new opportunities", *Textile Outlook International*. (63): 3-5.
- Çıngı, Hülya. (1994). *Örnekleme kuramı*. 2. bası. Ankara: H.Ü. Fen Fakültesi.
- Gürdal, Oya. (1996). *Tekstil endüstrisinin enformasyon gereksinimleri (yayımlanmamış doktora tezi)* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- International Labour Office. (1986). *The Promotion of small and medium-sized enterprises*. Geneva: ILO.
- ISIC Rev. 3'e dayalı ulusal faaliyet ve ürün sınıflaması US-95: taslak I/II/1995. (1995). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- İhracatı Geliştirme Merkezi (İGEME). *Turkish export directory 1994*. Ankara: İGEME.
- Kaptan, Saim. (1973). *Bilimsel araştırma teknikleri*. Ankara.
- Karasar, Niyazi. (1991). *Bilimsel araştırma yöntemi*. 4. basım. Ankara.
- MacNabb, A., G. Philip ve W.J. Martin. (1988). "Information services for industry and commerce in Northern Ireland", *Aslib Proceedings* 40 (7/8): 197-205.
- Özenç, Erol. (1988). *Dünya tekstil ve giyim üretimi ve ticaretindeki gelişmeler ve Türkiye'nin durumu*. Ankara: İGEME
- Page, John M. ve William F. Steel. (1986). *Small enterprise development*. Washington D.C.: World Bank.
- Shoolberg, Michael ve Peter Miller. (1988). "Information in the construction industry: quantity surveyors and information technology", *Journal of Librarianship* 20(1): 16-35.
- Talavage, Joseph. (1979). "Financial aspects of industrial information centers: a survey", *Journal of the American Society for Information Science* (May): 154-159.
- Tarakçıoğlu, Işık. "Tekstil endüstrisi gelecekte neler üretecek", *4. Uluslararası Tekstil Sempozyumu-Tebliğler, 15-17 Ekim 1986 içinde* (111-119) Ankara: TMMOB.
- Textiles and clothing: An introduction to quality requirements in selected markets*. Geneva: (1994) International Trade Centre. UNCDAT/GATT.
- "Ticaret ve sanayi odaları, ticaret odaları, sanayi odaları ve deniz ticaret odaları muamelat yönetmeliği", (1983). *Resmi Gazete* (18071)
- TÜSİAD. (1991). *TÜSİAD Members' company profiles* 3 rd ed. İstanbul: TÜSİAD.
- United Nations Department of International Economic and Social Affairs Statistical Office. (1949). *International standard industrial classification of all economic activities*. NY: United Nations Department of International Economic and Social Affairs Statistical Office.
- (1958). *International standard industrial classification of all economic activities*. NY: United Nations Department of International Economic and Social Affairs Statistical Office.

-
- (1968). *International standard industrial classification of all economic activities*. NY: United Nations Department of International Economic and Social Affairs Statistical Office.
 - (1983). *Revision of the part of the international classification of all economic activities (ISIC) covering activities producing transportable goods*. NY: United Nations Department of International Economic and Social Affairs Statistical Office.
 - (1990). *International standard industrial classification of all economic activities*. Third revision. NY: United Nations Department of International Economic and Social Affairs Statistical Office.
 - (1986). *Standard international trade classification*. NY: United Nations. Department of International Economic and Social Affairs Statistical Office.